

ВПЛИВ ЗРОСТАННЯ ЗОВНІШНЬОГО БОРГУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

С. М. Фролов, д-р екон. наук, доцент;

І. М. Кобушко, канд. екон. наук, доцент;

А. М. Забіяка, магістр,

Сумський державний університет, м. Суми

У статті розглядається загальноекономічна ситуація країн у період загострення проблем, пов'язаних з борговою кризою. Досліджено сучасний стан зовнішньої заборгованості України, проведено аналіз впливу зовнішнього боргу на основні економічні показники України: валовий внутрішній продукт, обсяг експорту країни, курс національної валюти, інвестиційний та промисловий розвиток.

Ключові слова: державний борг, дефіцит бюджету, валютний курс, експорт, інвестиції, валовий внутрішній продукт.

В статье рассматривается общеэкономическая ситуация стран в период обострения проблем, связанных с долговым кризисом. Исследовано современное состояние внешней задолженности Украины, осуществлен анализ влияния внешнего долга на основные экономические показатели Украины: валовой внутренний продукт, объем экспорта страны, курс национальной валюты, инвестиционное и промышленное развитие.

Ключевые слова: государственный долг, дефицит бюджета, валютный курс, экспорт, инвестиции, валовой внутренний продукт.

ВСТУП

Розвиток фінансової системи різних країн світу в умовах фінансової глобалізації характеризується значними темпами зростання зовнішнього боргу. Ця ситуація пов'язана з нестачею власних ресурсів для інвестування, покриття дефіциту державного бюджету, підтримки валютного курсу, виконання вимог за раніше накопиченими борговими зобов'язаннями.

Швидке економічне зростання у світовому господарстві завершилось у 2008 році глобальною кризою. Необхідно зазначити, що фінансово-економічна криза стала лише початком більш глибоких внутрішніх фінансових проблем країн світу у зв'язку з наявністю значних дисбалансів в економічному розвитку. І якщо «перша хвиля» кризи пов'язувалася з іпотечним ринком кредитування США, то характерною особливістю «другої хвилі» буде проблема зовнішніх боргів країн світу.

Зовнішній борг є важливою складовою фінансової системи більшості країн світу, а також складовою механізму економічної стратегії розвитку держави, тому питання аналізу і управління ним є досить актуальними у цей час.

Дослідження різних аспектів зовнішньої заборгованості завжди перебували в центрі уваги вчених-економістів. Значний внесок у розроблення теоретичних і практичних питань даної проблематики зробили західні вчені: Р. Барро, Ч. Виплош, П. Де Грауве, Д. Гросс, Р. Кабрал, Дж. Кейнс, П. Кругман, Р. Нелсон, К. Райнхарт, К. Рогофф, Н. Рубіні, А. Сміт, Дж. Стігліц, П. Харрод, С. Цечетті.

Серед вітчизняних вчених, які здійснювали дослідження проблеми зовнішньої заборгованості слід виділити В. Андрущенка, В. Базилевича, О. Барановського, О. Василика, Т.Вахненко, В. Гейця, В. Георгішана, Я. Жаліла, О. Кириченко, В. Козюка, І. Лютого, В. Юрчишина.

Однак слід зазначити, що в економічних дослідженнях мало уваги приділяється порівняльному аналізу впливу зовнішнього боргу на економічні показники розвитку держави та виявлення залежності між ними, порівнянню показників розвитку країн Єврозони з відповідними вітчизняними показниками.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є оцінка впливу рівня зовнішнього боргу на економічні показники держави та прогнозування майбутніх тенденцій розвитку.

Виходячи з поставленої мети можна сформулювати такі завдання: проведення порівняльного аналізу показників зовнішнього боргу країн з аналогічними показниками України; дослідження сучасного стану зовнішньої заборгованості України та виявлення основних тенденцій її формування, чинників, що впливають на її динаміку і структуру, визначення основних напрямів удосконалення боргової політики нашої держави.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За оцінками експертів, на зміну банківській кризі може прийти боргова, яка може завдати сильного удару по економічному розвитку світових економік [1]. Проте виникла нова фінансова загроза вже давно. Багато країн звикли жити в борг, нарощення боргів увійшло у звичку. У зв'язку з неможливістю вчасно погашати зобов'язання за позиками такі дії породили нову тенденцію: погашення старих боргів за рахунок залучення нових. Використання такого підходу спричиняє до створення боргових пірамід, схожих на фінансово-кредитні «бульбашки», що в кінцевому підсумку може призвести до загострення економічної ситуації та великої ймовірності настання дефолту.

Динаміка світових державних боргів наведена на рис. 1. Як видно з рисунка, лише за 10 років сукупний державний борг країн світу збільшився у 2 разиС

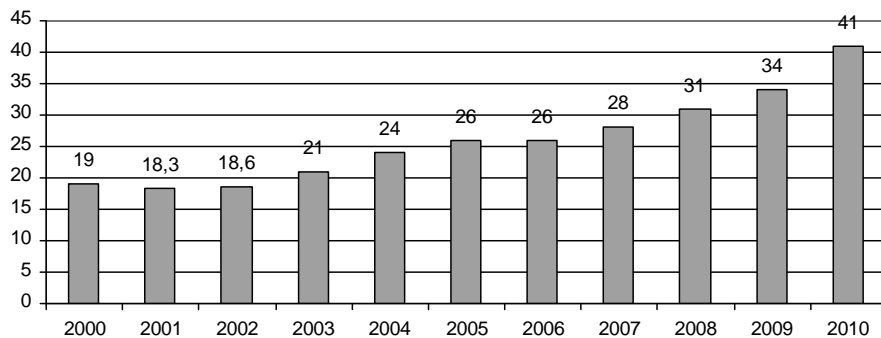

Рисунок 1 – Сукупний державний борг країн світу, трлн дол. [2]

Структурний розподіл боргів між державами показав, що лідерами із позик є дві країни - США і Японія, їх сумарна частка становить приблизно половину всіх боргів (рис. 2).

Якщо проаналізувати відношення сукупного державного боргу до ВВП по країнах ЄС (рис. 3), то можна зробити висновки про те, що в Греції та Італії даний показник перевищив 100% ВВП, і ці країни вже мають фінансові труднощі, перед багатьма іншими державами може постати подібна проблема, якщо не буде прийнято ефективних дій щодо управління державним боргом.

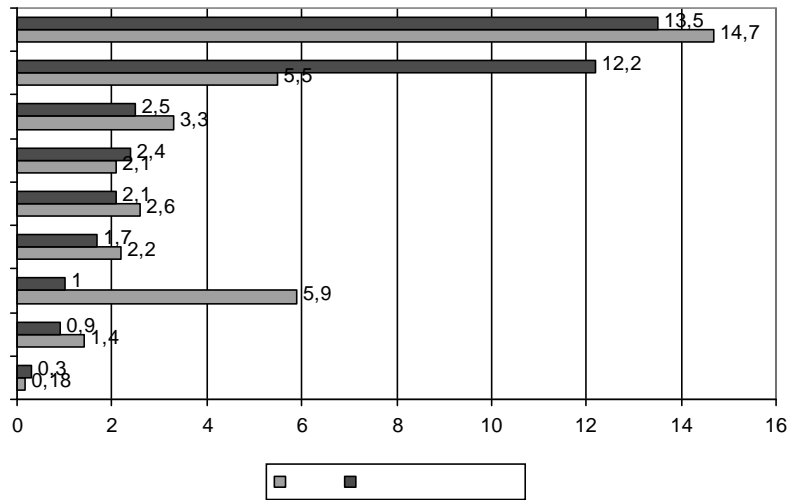

Рисунок 2 – Сукупний державний борг країн світу порівняно з ВВП, трлн дол [3]

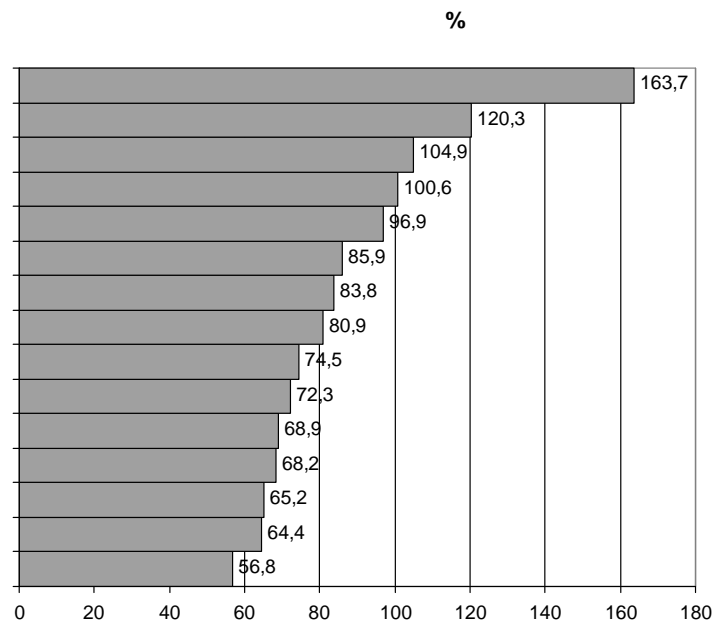

Рисунок 3 – Сукупний державний борг країн ЄС у % до ВВП [3]

Особливо вражає те, що резервне покриття державних боргів у багатьох країнах, насамперед G-7, вкрай низьке – менше 10%. Тоді як у деяких країнах G-20 цей показник сягає 260% (Китай) і 344% (Росія). В окремих країнах (США, Великобританії, Іспанії), де державні борги до ВВП сягають 100%, резервне покриття становить менше 5% [4]. Це свідчить про відсутність джерел погашення зовнішніх боргів.

Якщо прослідкувати динаміку державного боргу України по відношенню зовнішнього боргу до ВВП України, то вона значно зросла (рис. 4). На кінець 2010 р. цей показник сягнув значення 85%. Для порівняння можна подивитися на рис. 3 і спрогнозувати, до яких катастрофічних наслідків може призвести нарощення зовнішньої

заборгованості. Критичний рівень співвідношення зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту за даними вчених становить 80 -100 % [5].

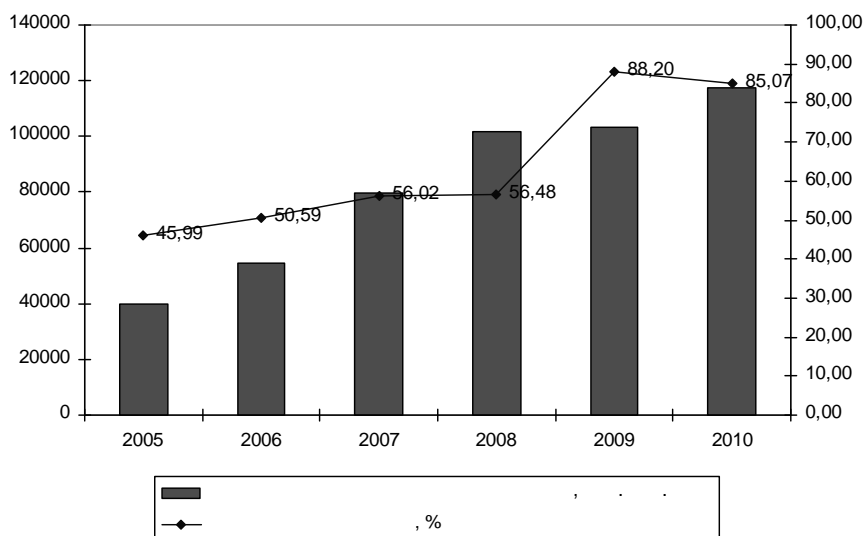

Рисунок 4 – Відношення зовнішнього боргу до ВВП України

Розмір та структура зовнішнього боргу України за останній період суттєво змінилися. Постійне використання українськими підприємствами іноземного позикового капіталу призводить до залежності національної економіки від світового ринку капіталу та коливань світової економіки.

Україна продовжує збільшувати обсяги зовнішнього боргу, що демонструють дані таблиці 1. Досить стрімке зростання демонструє заборгованість банків, що свідчить про значну кредитну залежність національної економіки. Проте банки замість кредитування реального сектору і забезпечення у майбутньому промислового зростання інтенсивно нарощують розміри споживчого кредитування, при цьому не завжди звертають увагу на платоспроможність своїх клієнтів. Таким чином, порушуються принципи ефективності інвестування.

Таблиця 1 – Структура зовнішнього боргу України за 2003–2011рр., млрд дол. США, розраховано за даними [6]

Роки	Загальний зовнішній борг	Сектор державного управління	НБУ	Комерційні банки	Інші сектори
2003	23,81	8,74	1,92	1,75	11,40
2004	30,65	10,06	1,69	2,66	16,24
2005	39,62	10,51	1,25	6,11	21,75
2006	54,51	10,92	0,88	14,09	28,62
2007	79,96	11,88	0,46	30,95	36,66
2008	101,66	11,96	4,73	39,47	45,50
2009	103,39	17,81	6,21	30,86	48,52
2010	117,35	24,98	7,51	28,12	50,84
на 1.07.2011	123,38	27,29	7,80	27,48	54,31

Одним із показників, на який впливає зовнішній борг, є обсяг експорту, який забезпечує надходження іноземної валюти для покриття зовнішніх запозичень держави. Граничний рівень відношення зовнішнього боргу до експорту становить 150 % [7]. Як показали розрахунки (табл. 2), ми маємо перевищення граничного рівня відношення зовнішнього боргу до експорту у 2009 та 2010 роках.

Таблиця 2 – Відношення зовнішнього боргу України до експорту за 2000–2010 рр., %, розраховано за даними [6]

Рік	Валовий зовнішній борг на кінець періоду, млн дол. США	Експорт, млн дол. США	Відношення зовнішнього боргу до експорту, %
2000	19100	19248	99,23
2001	20400	21086	96,75
2002	21645	23351	92,69
2003	23811	28953	82,24
2004	30647	41291	74,22
2005	39619	44378	89,28
2006	54512	50239	108,51
2007	79955	64001	124,93
2008	101659	85612	118,74
2009	103396	54253	190,58
2010	117345	69255	169,44

Наступним показником, на який негативно впливає зовнішній борг, є курс національної валюти. Проте синхронність у динаміці даних показників можна простежити не завжди (рис. 5).

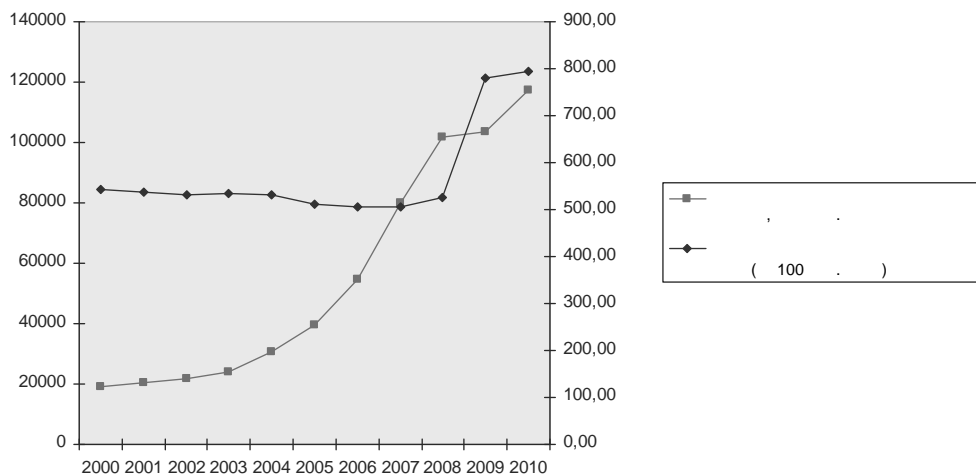

Рисунок 5 – Динаміка валютного курсу гривні та зовнішнього боргу України

За період з 2000 по 2007 рік спостерігається обернена залежність між валютним курсом гривні до долара США та обсягами зовнішньої заборгованості. Першочерговим фактором впливу на динаміку курсу національної валюти за цей період можна вважати стан торговельного

балансу. Значні надходження іноземної валюти на валютний ринок країни мали більш девальваційне значення, ніж зростання заборгованості країни.

За період з 2007 по 2010 рік спостерігається пряма залежність між показниками, а саме девальвація національної валюти на фоні зростання зовнішньої заборгованості в країні. На цьому етапі відбувається одночасне зменшення обсягів іноземної валюти, що надходить у країну, та зростання попиту на неї [7].

Проведена оцінка впливу зростання зовнішнього боргу на економічний розвиток країни. В якості агрегуючого показника використано ВВП. На основі статистичних даних НБУ за 2005 – 2010 роки було побудовано регресійну модель залежності ВВП України від її зовнішнього боргу. Як показники використовувалися приріст реального ВВП (Y) та приріст зовнішнього боргу на кінець року (X). У результаті отримали таке рівняння регресії:

$$Y = -9,5485 + 0,4291 \cdot X.$$

Коефіцієнт детермінації моделі склав 69%, розрахункове значення F-критерію перевищує табличне, що дає можливість говорити про адекватність дослідження. Отримані коефіцієнти регресії є статистично значущими на рівні 95 %. У результаті розрахунків виявили таку залежність: зі зростанням зовнішнього боргу на 0,42% реальний ВВП також зростає на 1%.

Для порівняння ефективності використання зовнішніх запозичень було використано дані про валовий зовнішній борг на кінець періоду та обсяги реалізованої промислової продукції (табл. 3).

Таблиця 3 – Порівняння валового зовнішнього боргу України та промислового виробництва за 2001–2011 рр., %, розраховано за даними [8]

Рік	Валовий зовнішній борг, млн дол. США	Обсяг реалізованої промислової продукції, млн грн	Індекс зміни зовнішнього боргу	Індекси промислової продукції	Приріст зовнішнього боргу, %	Приріст промислової продукції, %
2001	20400	210842,7	–	114,2	–	–
2002	21645	229634,4	106,10	107	6,1	7
2003	23811	289117,3	110,01	115,8	10,01	15,8
2004	30647	400757,1	128,71	112,5	28,71	12,5
2005	39619	468562,6	129,28	103,1	29,28	3,1
2006	54512	551729	137,59	106,2	37,59	6,2
2007	79955	717076,7	146,67	107,6	46,67	7,6
2008	101659	917035,5	127,15	94,8	27,15	-5,2
2009	103396	806550,6	101,71	78,1	1,71	-21,9
2010	117345	1065108,2	113,49	111,2	13,49	11,2
2011	123100	1120325,4	104,90	107,6	4,9	7,6

Дані розрахунків, наведених в таблиці, свідчать про явно неінвестиційну спрямованість зовнішніх запозичень. Показники приросту валового зовнішнього боргу значно перевищують показники приросту промислової продукції, а за деякі роки маємо взагалі від’ємні показники зростання промислового виробництва на тлі постійного зростання зовнішнього боргу.

ВИСНОВКИ

Як показали результати дослідження, спостерігається світова тенденція до нарощування боргів, що вкрай негативно позначається на економічному розвитку держави. Для України відношення зовнішнього боргу до ВВП перевищило критичне значення у 80 %. Також виявлено перевищення граничного рівня відношення зовнішнього боргу до експорту в 150 % та негативний вплив на стабільність валютного курсу, з 2007 року почалася девальвація національної валюти на фоні зростання зовнішньої заборгованості у країні.

Виявлена пряма залежність між зростанням валового зовнішнього боргу та ВВП України, проте аналіз промислового зростання показав неінвестиційну спрямованість запозичень, що свідчить про фінансування поточних потреб, покриття дефіциту державного бюджету, відсутність розширеного відтворення і економічного зростання.

На основі отриманих результатів можна дійти висновку, що нарощуючи зовнішню заборгованість України, необхідно враховувати ефективність використання позик, характер їх спрямування, пріоритетність фінансування за рахунок даних коштів капітальних інвестицій для забезпечення розширеного відтворення, а не «проїдання» (фінансування поточних потреб, покриття дефіциту державного бюджету).

SUMMARY

INFLUENCE OF THE FOREIGN DEBT GROWTH ON THE ECONOMIC AND INVESTMENT DEVELOPMENT OF UKRAINE

S. M. Frolov, I. M. Kobushko, A. M. Zabiyyaka,

Sumy State Univerasity, Sumy

The article deals with the overall economic situation of countries in the exacerbation of problems related to the debt crisis. The modern state of the external debt of Ukraine and the effects of external debt for major economic indicators of Ukraine: gross domestic product, exports, national currency, investment and industrial development are analyzed.

Key words: *public debt, budget deficits, exchange rate, exports, investment, gross domestic product.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Юрчишин В. В. Економічний огляд для України: посилення боргових ризиків [Електр. ресурс] / В. В. Юрчишин // Центр Разумкова. – Квітень, 2011. – Режим доступу : http://razumkov.org.ua/upload/yurchyshyn_borh_Apr-2011.pdf
2. Світовий банк [Електр. ресурс]. Режим доступу : <http://www.worldbank.org/>
3. Міжнародний валютний фонд [Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org>
4. Інститут стратегічних оцінок [Електр. ресурс] / Моніторинг стратегічних оцінок. Політика. Макроекономіка. Світові процеси. – 2011. – № 172. – Режим доступу : <http://www.kuchma.org.ua/ico/monitoring/8181/>
5. Артус М. М. Бюджетна система України : навчальний посібник / М. М. Артус, Н. М. Хижа. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2007. – 220 с.
6. Національний банк України [Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>
7. Дернова І. А. Державний борг та динаміка курсу національної валюти: статистична оцінка [Електр. ресурс] / І. А. Дернова // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". – 2009. – № 2. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=468>
8. Державний комітет статистики [Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Надійшла до редакції 30 квітня 2012 р.